

De Natuurvereniging wenst u prettige kerstdagen en een voorspoedig 2018. Een goed voornemen voor het nieuwe jaar is deel te nemen aan onze activiteiten.
Noteer ze alvast in uw agenda!

december
2017-4

Natuurvereniging Terschelling

Rinkelbollen

Bestuur

Voorzitter:	Piet Zumkehr	06 5081 6092
Secretaris:	Annie Hek	0562 442 591
Penningmeester:	Jaap de Jong	0562 442 742
Bestuurslid:	Marijke Nieuwenhuis	06 5140 4058
Bestuurslid	Leo Bot	06 2272 4810

Rinkelbollen/Website Klaas Sluiman 06 5340 3219

e-mailadres Natuurvereniging Terschelling: **natuur@schylge.top**

Colofon

Lid zijn/ worden

Het lidmaatschap van de Natuurvereniging Terschelling bedraagt € 12.50 per jaar, jeugdleden tot 18 jaar € 6,-
Contributie voor postabonnees € 18.50.

Bank: NL87 RABO 011 93 89 193 t.n.v. Natuurvereniging Terschelling.

U ontvangt 4 keer per jaar het mededelingenblad Rinkelbollen en u kunt deelnemen aan de activiteiten van de vereniging zoals lezingen en filmvoorstellingen, excursies en wandelingen.

*Copyright: Natuurvereniging Terschelling.
Alles uit deze uitgave mag worden geciteerd en vermenigvuldigd, echter alleen met bronvermelding en voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.
SNN 1383-925X*

**Sluitingsdatum
Rinkelbollen 1-2018:
20 januari**

Rinkelbollen

Inhoud

Colofon	02
Inhoud	03
Van de voorzitter	04
Bijvangst	04
De Kogelwerper	06
Hongerige eksters in Oosterend	07
Kevers op de Noordsvaarder	08
Moord in de Kooibosjes	11
Dagboek van Dubois	12
Rotganzen terug op Terschelling	15
Terugvangst van Rosse Grutto	16
Bonte specht dol op appels	17
Stranding zeesterren	17
Paddenstoelenexcursie	18
Donkergroene korstmosuil	19
Meer gevlekte orchis	20
Dames gezocht	22
Agenda	23

SCHILDERSBEDRIJF HAARSMA VOF

Baaiduinen 45
Tel. 0562 448338

Wolwinkel en Lijstenmakerij

Landerum 8A

Een bezoekje meer dan waard!!

Van de voorzitter

De kerst staat weer voor de deur. Misschien hoop u dit jaar op een witte kerst met fraaie besneeuwde landschappen. De kans daarop is in ons klimaat normaal al niet groot, maar wordt

de laatste jaren alleen maar minder. Plantenliefhebbers hebben van de nood een deugd gemaakt. Het viel hen op dat er tegenwoordig in december nog zo veel wilde planten in bloei staan. Zij organiseren ieder jaar de Eindejaars Plantenjacht. Langs een zelf gekozen wandelroute kan iedereen noteren welke planten er nog bloeien. Ook dit jaar kunt u meedoen van 25 december tot 3 januari. Zie de website van FLORON www.floron.nl.

De Natuurvereniging heeft een bewogen jaar achter de rug. Door het plotselinge overlijden van Harry van Kasteel op 14 juni raakte de vereniging niet alleen een bevlogen bestuurslid kwijt, maar ook de webmaster van onze website. De website is daardoor sindsdien niet meer geactualiseerd. We hebben moeten besluiten de oude site te vervangen door een geheel nieuwe. Het heeft even geduurd, maar met het verschijnen van deze Rinkelbollen zal ook de nieuwe site on line komen. Klaas Sluiman zal de site regelmatig bijwerken, waardoor ook de agenda weer actueel blijft.

Klaas is ook verantwoordelijk voor de lay-out van de Rinkelbollen. Dit nummer heeft nog steeds de oude vertrouwde omslag, met de afbeelding van de Rinkelbol, de grote ratelaar. In het nieuwe jaar zal de omslag veranderen. De naam blijft ongewijzigd, maar de voorzijde zal worden gerelateerd aan artikelen in het blad zelf.

Wij prijzen ons zeer gelukkig met de artikelen en foto's die we met regelmaat spontaan binnen krijgen. Ik wil dan ook degenen die het afgelopen jaar een bijdrage hebben geleverd daarvoor hartelijke bedanken. En blijf doorgaan met het sturen van bijdragen naar ons e-mailadres natuur@schylge.top.

Prettige Feestdagen!

Piet Zumkehr

Bijvangst!

Leo Bot

In 2013 fotografeerde ik mijn eerste slijmzwam. Twee jaar later vond ik een voor Nederland nieuwe slijmzwamsort, wat vooral aangeeft dat er weinig mensen naar kijken. Nu zijn de meeste slijmzwammen niet zo opvallend; je moet ernaar zoeken. En onvermijdelijk kom je dan ook andere dingen tegen: beestjes, mosjes, paddenstoeltjes. Bijvangst zou je kunnen zeggen. Maar soms kan bijvangst ook hoofdzaak worden.

Vrijwel elke zondag trekken Annie Hek en ik de natuur in, vaak op zoek naar slijmzwammen. Op 29 oktober is het erg winderig en af en toe valt er een bui. Daarom besluiten wij het bos van West in te gaan, lekker beschut. Paraplu mee; wat kan je gebeuren? Op plekken die er veelbelovend uitzien, keren we op de grond liggende takken om. Op de wortels van een uit de grond getrokken Amerikaanse vogelkers vindt Annie iets

Foto's Martin Gotink

aparts: zeer kleine bolletjes met een steeltje er bovenop. Het is geen slijmzwam, maar het ziet er belangwekkend genoeg uit om een stukje mee te nemen.

De volgende dag bezoek ik een stuk vochtig loofbos aan de noordkant van het Formerumer Bos. Tot mijn verbazing kom ik daar op een liggende tak van Amerikaanse vogelkers precies hetzelfde tegen! Hoewel ik het nooit eerder heb gezien, ga ik ervan uit dat het wel een gewone soort zal zijn. Het spul is vreemd, maar niet erg opvallend. Ik wil wel weten wat het is, dus ik voer het als 'paddenstoel onbekend' in op waarneming.nl.

Binnen twee dagen heb ik commentaar van paddenstoelendeskundige Martin Gotink, die er meer van wil weten. Nadat ik de nodige informatie heb toegevoegd, komt hij tot de conclusie dat het een nieuwe soort voor Nederland betreft. Op zijn verzoek

stuur ik hem van beide locaties wat materiaal toe, dat door hem op naam wordt gebracht als *Melanospora caprina*, inderdaad uit Nederland nog niet bekend. Een tweede deskundige bevestigt de determinatie.

De sporen van dit zwammetje komen door het steeltje, dat dus eigenlijk een buisje is, naar buiten, zoals op de foto van Martin Gotink goed te zien is. De soort parasiteert op andere zwammen, in dit geval op het Bruin rouwkorstje (*Tomentella badia*), dat zelf al een zeer zeldzame soort is (maar waarschijnlijk kijken ook hier weinig mensen naar).

Vermoedelijk zal het zwammetje de Nederlandse naam Witharig poliepzwammetje krijgen.

Dat iemand een nieuwe soort voor ons land vindt is al redelijk bijzonder, maar als je een nieuwe soort binnen 24 uur tweemaal vindt, dan moet je wel op Terschelling zijn

De Kogelwerper

Frank London

Bij het zoeken naar wasplaten en aardsterren in de duinen bij paal 12 vond ik deze paardenbolus met kleine buikzwammen. Ik heb hem mee naar huis genomen, dan hoefde ik niet in het veld op de buik om een goeie foto te maken. Nee, daarom heten ze geen buikzwammen.

Wat u op de foto ziet zijn kogelwerpers *Sphaerobolus stellatus*, ongeveer 2 à 3 millimeter groot. De linker drie zijn leeg en hebben hun kruit reeds verschoten. In de meest rechter ziet u het kogeltje glinsteren, klaar om de wereld te gaan bekijken en voor nageslacht te zorgen.

Afstanden verder dan 5 meter zijn geen uitzondering. Je kunt een leuk experiment uitvoeren door over de bolus met kogelwerpers een glas te zetten, en dan hoor je op gezette tijden een duidelijk signaal; eigenlijk een soort schiettent, alleen de kermismuziek ontbreekt.

De balsemien onder de paddenstoelen.

Ik ben ook nog op zoek naar de kleine speldenprikzwam *Poronia erici*. Die heeft als gastheer de konijnenkeutel. Je moet altijd nog wat te wensen hebben.

Gaat het wel goed met je, Frank? Ja, prima.

Hongerige eksters in Oosterend

Henk Mienis mienis@netzer.org.il

Als we Tanis (1963) en Zwart (1985) mogen geloven (en waarom zouden we dat niet doen?) dan waren Eksters *Pica pica* (Fig. 1) vroeger vrij zeldzame verschijningen op Terschelling. Dat

is nu wel heel wat anders. Overal in de dorpen kom je nu eksters tegen. Alles wat maar eetbaar is: zowel plant als dier, wordt door deze luidruchtige praatjesmakers gegeten. Wanneer iemand bijvoorbeeld gras maait dan zijn steevast een paar eksters in de buurt om allerlei wegvluchtende insecten te verschalken. Het is echter meestal heel moeilijk te zien wat een Ekster werkelijk eet. Soms is het louter toeval dat men precies kan zien wat opgepikt wordt. Tijdens mijn jaarlijkse bezoek aan Terschelling had ik twee van dergelijke toevallige observaties.

Grote groene sabelsprinkhaan

Gewone tuinslak

Op 21 september 2017 vloog een Ekster op vanuit het struikgewas naast de ingang tot het erf van de boerderij van Daan Pootjes achter de Dwarsdijk. Het exemplaar vloog zo dicht langs mij dat ik duidelijk kon zien dat hij een geel exemplaar van de Gewone tuinslak *Cepaea nemoralis* (Fig. 2) in zijn snavel had. Deze tuinslak komt daar inderdaad heel algemeen voor in de struiken meestal in gezelschap van Segrijnslakken *Cornu aspersum* en Grote karthuizerslakken *Monacha cantiana*. Daar Eksters bekend staan als slakkeneters (Mienis, 1992) kan men gevoeglijk aannemen dat dit exemplaar van plan was om de slak elders op een wat rustiger plek te consumeren.

Een week later op 28 september 2017 reed ik op het fietspad onder langs de duinen min-of-meer van West-Terschelling naar Oosterend. Meestal gebruik ik daarvoor het pad aan de buitenkant van de Waddenzeedijk maar door de harde wind gaf ik dit keer de voorkeur aan de meer beschutte Duinweg. Door de krachtige windstoten vlogen zo nu en dan de eerste herfstbladeren om mijn oren. Aangekomen in Oosterend was er plotseling weer zo'n forse windstoot zodat het fietspad bedolven werd onder het blad maar daarnaast werd ook een grote Sabelsprinkhaan door de wind meegevoerd. Niet alleen zag ik dat insect maar ook een Ekster die de Grote groene sabelsprinkhaan *Tettigonia viridissima* (Fig. 3) net voor mijn voorwiel te pakken kreeg!

Gebruikte literatuur

Mienis, H.K., 1992. Een voorlopig overzicht van gevallen van predatie op land- en zoetwatermollusken door eksters. Correspondentieblad van de Nederlandse Malacologische Vereniging, 267: 1013-1016.

Tanis, J.J.C., 1963. De vogels van Terschelling. Overzicht van alle op het eiland waargenomen soorten. Fryske Akademy, 221: 160 pp.+tabellen. Leeuwarden.

Zwart, F., 1985. De broedvogels van Terschelling. 172 pp. K.N.N.V. Afd. Terschelling & Van Gorcum, Assen.

Kevers op de Noordsvaarder

Chris van Houdt

Een mooie aanhaker: het artikel van Gerrit Doeksen in de vorige Rinkelbollen!

Van 13 tot 17 november was ik een midweek op Terschelling, samen met mijn neef Bart Top. We zijn o.a. op bezoek geweest bij Jaap de Jong en Rita. Met Jaap hebben we twee dagen op de Noordsvaarder gestruind. Het was niet mijn bedoeling om er kevers te zoeken, maar omdat Jaap vertelde over de vondst van leuke kortschildkevers op het strand bij Formerum ging ik af en toe even op de knieën.

Jaap had het laatste exemplaar van de Rinkelbollen meegenomen en ik zag dat het ging om *Bledius fergussoni* Joy, de zandgraafkortschildkever.

Een van de eerste vangsten onder de prut van de vloedlijn (foto van Bart) was... jawel... een *Bledius*!

In eerste instantie dacht ik, geheel kritiekloos, aan *B. fergussoni*, maar de mijne was wel wat groot. Dat de grootte varieert is bij kortschildkevers niet ongewoon. Afijn, thuis zou ik het wel bekijken onder de binoculair. Jaap en ik hebben flink verder gezocht en Bart ging door met fotograferen. We vonden nog wat kortschildkevers, wat loopkeverlarven en iets dat op een ritnaald leek.

's Avonds thuis was de verassing groot want de *Bledius* was een andere soort en bovendien een interessante. De soort, waarvan ik het mannetje had gevangen is zeldzaam en heeft een bijzonder uiterlijk. Hij heet *Bledius spectabilis* Kr.. Een Nederlandse naam ken ik niet. Het mannetje heeft een halsschild met midden voor een lange hoorn die boven de kop zit. Op de kop zitten ook nog opvallende bulten vlak boven de antennes (foto Chris).

WIJ ZIJN UW E-MAILADRES KWIJT

Helaas kunnen we momenteel niet beschikken over de volledige lijst met e-mailadressen waarheen Harry van Kasteel regelmatig de nieuwsbrieven zond. Indien u het op prijs stelt de nieuwsbrieven te blijven ontvangen, verzoek ik u uw e-mailadres toe te sturen aan: natuur@schylge.top

Op de foto is ook te zien dat op het halsschild gedeelten zijn waar geen bestippeling is te zien. Dat laatste is een determinatiekenmerk van deze soort.

Een tweede verrassing voor mij was dat een van de loopkeverlaven die van *Brosicus cephalotus* L. was, de dikkopzandgraver. Als je eens flink gebeten wilt worden door een loopkever, is dit de soort die je moet oppakken. Het is een vrij algemene kever die je op droge zandgrond langs de kust, maar ook in het binnenland kunt aantreffen. De larve is dus ook algemeen, maar wat lastiger om te vinden.

Een belangrijk kenmerk van de larve is dat zijn klauwtjes enkel zijn. Klauwtjes zitten aan het uiteinde van de poten. Bij veel loopkevers zijn de klauwtjes dubbel. Het voert te ver om alle kenmerken hier op te sommen, maar een plaatje kan er wel af (foto van Bart).

De volgende dag hoopte ik natuurlijk nog een vrouwtje van *Bledius* te vinden en dat is gelukt. We zagen ook veel plekjes die leken op *Bledius*-activiteit zoals Gerrit die heeft beschreven, maar daarin vonden we geen *Bledius* "thuis", waarschijnlijk omdat we niet diep genoeg hebben gegraven.

Ik denk dat een serieuze inventarisatie van de Noordsvaarder nog diverse verrassingen op kan leveren!

2.

Onderschrift foto's:

*Foto 1. Vindplaats van *Bledius spectabilis* Kr. Foto Bart Top.*

*Foto 2. *Bledius spectabilis* Kr. Foto Chris van Houdt.*

*Foto 3. *Brosicus cephalotus* L. Foto Bart Top.*

Tot slot de resultaten en de literatuur.

15 november 2017:

Kortschildkevers:

- 1 *Bledius spectabilis* Kr. mannetje
- 1 *Rugilis orbiculatus* Payk.
- 6 *Atheta amplicollis* Muls. (Waarschijnlijk. Lijkt erg op *A. fungi*, maar spermatheca is iets verschillend en wat groter)

Loopkevers:

- 1 *Brosicus cephalotus* L., dikkopzandgraver
- 2 *Agonum* sp. larve, een sneloper
- Alg. *Calathus mollis* Marsh., duintandklauw
- 4 *Calathus erratus* C.R. Sahlberg, zand tandklauw
- 1 *Calathus ambiguus* Payk., grote tandklauw

Tweevleugeligen:

Een larve die op een ritnaald lijkt met een mijt eraan vast

16 november 2017:

Kortschildkevers:

- 1 *Bledius spectabilis* Kr. vrouwtje
- 1 *Parocysa longitarsis* Er.
- 1 *Aloconota gregaria* Er.
- 1 *Lathrobium fulvipenne* Grav.

3 *Sepedophilus nigripennis* Steph.

- 1 *Drusilla canaliculata* F.
- 1 *Gabrius* sp. vrouwtje
- 1 *Stenus* sp. vrouwtje

Loopkevers:

- 2 *Brosicus cephalotus* L. larve, dikkopzandloper
- 1 *Calathus erratus* C.R. Sahlberg, zand tandklauw
- 1 *Agonum thoreyi* Dej., rietsneloper
- 2 *Demetrias monostigma* Samouelle, ruitvlekrietklimmer
- 5 *Synthomus foveatus* Geoffroy, bronzen dwergloper
- 1 *Trechus obtusus* Er., gewone boogkever

Nog wat soorten van andere keverfamilies die ik later zal determineren.

Literatuur:

- Rinkelbollen september 2017, Natuurvereniging Terschelling
- De loopkevers van Nederland en België (Carabidae) Entomologische tabellen 2015, ISBN 1875-760x
- The Carabidae (Coleoptera) larvae of Fennoscandia and Denmark, M.L. Luff, ISBN 90 04 09836 4
- Die Käfer Mitteleuropas, Freude, Harde, Lohse, Band 4, ISBN 978-3-8274-1677-3, 2012
- Die Käfer Mitteleuropas, Freude, Harde, Lohse, Band 5, ISBN 3-87263-018-0, 1974

**Heeft u een mooie foto,
die het delen waard is?
Stuur hem naar de redactie!
Met beschrijving, of nog beter:
met een verhaaltje.**

e-mail: natuur@schylge.top

Moord in de Kooibosjes

Frank London

Hier volgt een extra politiebericht van de veldwachter op Terschelling.

De politie van Baaiduinen en omstreken maakt bekend dat heden een verdacht persoon bij de Kooibosjes gesignaleerd is. De verdachte is bewapend.

De politie brengt deze verdachte in verband met het gedeeltelijk aangevreten en ontzielde lichaam van een tot nu toe onbekend wezen.

Signalement van de verdachte:

Lang, mager, bolle ogen en groen gekleed.

Een woordvoerder van de politie ontkent met klem dat we hier met een Staatsbosbeheerder te maken hebben. Het betreffende wapen is waarschijnlijk een sabel. Het signalement van het slachtoffer is door de verminking nog niet achterhaald.

Verder verwijst de politie naar twee anonieme foto's die op internet opgedoken zijn.

De politie vraagt een ieder die in of rond de Kooibosjes iets verdacht gezien heeft contact op te nemen.

Laatste nieuws:

*De dader is waarschijnlijk de grote groene sabelsprinkhaan *Tettigonia viridissima*, het slachtoffer de paardenbijter *Aeshna mixta*.*

Dagboek van Du Bois

In dit dagboek geef ik weer wat ik in onze tuin of elders op het eiland waarneem.
Geerlof Du Bois

20 augustus: Mooi zomerweer. 's Middags een wandeling achter de dwarsdijk gemaakt. Langs het Kooipad troffen we bij de aldaar al jaren gevestigde kolonie pluimvoetbijtjes een voor mij nieuw soort insect aan t.w. de "kleine bleekwespbij" (zie foto). Dit is een parasiterende bij,

die solitair leeft en vooral de wilde zandbijen als prooi uitzoekt om zijn eitjes in af te zetten. Die moeten voor de voortplanting van de soort zorgen. Als regel wordt er maar een eitje per prooi afgezet. Alsof het zo wezen moest vonden we aan de voet van de helling inderdaad een dode pluimvoetbij. Mogelijk heeft dit beestje als prooi van de eerder genoemde bij gediend.

24 augustus: Na een paar dagen struinen over het eiland met een van de klein-zoons is het nu weer werken geblazen in de tuin. Snijbonen geplukt en gereed gemaakt voor invriezen. Ook "Reine Victoria"-pruimen geplukt. Hier maken we lekkere jam van. 's Middags het gras nog gemaaid. Dat was dus een druk dagje. Evenals gisteren de hele dag prachtig zomerweer met een temperatuur van 22 tot 23 graden.

28 augustus: Vandaag zien we regelmatig een grote groep zwaluwen alsmar rond ons huis vliegen. Ik denk dat deze vogels zich al aan het verzamelen zijn voor de najaarstrek. Opnieuw snijbonen geplukt en gemalen om in te vriezen. In de middag een fietstochtje gemaakt naar een gentianenplekje in de Koegelwieck. Het was opnieuw een prachtige zomerdag.

30 augustus: 27 mm. regen afgetapt na flinke regenval in de achterliggende nacht. Ook vandaag nog af en toe regen; om zes uur tap ik nog eens 27 mm. af. Dat is dus 54 mm. binnen 24 uur. De warme en mooie augustusdagen zijn hiermee wel voorbij. Morgen naar de wal voor enkele bezoeken aan familie; dat moet ook af en toe eens gebeuren.

4 september: Opnieuw een dag met mooi weer; veel zon en weinig wind. Van onze buitendruif een flinke hoeveelheid blad afgeknipt zodat de druiven meer zon krijgen. Om ze tegen de vogels te beschermen ook maar een groot, kleinmazig net aangebracht. 's Middags een heerlijke strandwandeling gemaakt. Ik hoorde hem gisteren al, maar vandaag zag ik sinds lange tijd weer een roodborst in onze tuin. Mogelijk is dit onze nieuwe wintergast.

8 september: 8 mm. regen afgetapt.

12 september: 5 mm. regen afgetapt. Vandaag een eerste najaarsstorm met kracht 10, in buien soms 12, gepaard met flinke regenval. Temperatuur \pm 14-15 graden Celsius. Goed weer om in huis sap en jam te maken van zwarte bessen en bramen, die in de vriezer waren opgeslagen. Ook onze houtkachel van een nieuwe binnenwand voorzien. Die hebben we vanavond voor het eerst even aangestoken; niet direct voor de kou maar meer voor het vocht. Wat geeft hout toch een heerlijke warmte. Rond ons huis vliegen nog steeds ca. 15 huiszwaluwen rond.

13 september: 30 mm. regen afgetapt. De stormschade valt gelukkig mee. Wel zijn vrijwel alle peren (conference) van de boom gewaaid. En in de moestuin de hebben de snijbonen-stokken het lootje gelegd.

19 september: 4 mm. afgetapt. Vanmiddag spotte ik weer de geringde huismus in onze tuin. Het voortuintje ook wat opgeknapt. Droog weer, wel fris, slechts 15 graden.

20 september: Ook vandaag was de geringde huismus aanwezig. Ook nemen we steeds meer andere vogels in de tuin waar, o.a. vinken, koolmezen, spreeuwen en een roodborst. Het is een lust om te zien dat de vogelpoedelbak druk gebruikt wordt.

23 september: Een prachtige dag, met in de vroege ochtend de planeet Sirius in het oosten goed waar te nemen. Onze schuur, die gisteren gerepareerd is, geschilderd. 's Avonds genoten van een prachtige sterrenhemel. Gelukkig kunnen we dit op Terschelling nog waarnemen.

30 september: Al weer de laatste dag van deze maand. Ik tap 16 mm. af. Bewolkt met 's middags wat regen. In het bos verschijnen nu steeds meer paddenstoelen. Vooral langs de fietspaden zien we kluijeszwammen, rodekoolzwammen, vliegenschwammen en ook enkele aardsterren (zie foto), die we al enkele jaren hebben gemist. Zo

is er weer aandacht voor andere leuke waarnemingen in de natuur. Wat ons ook opvalt is dat we vrijwel geen merels meer zien in onze tuin of elders op het eiland.

5 oktober: 6 mm. afgetapt. Eerst wat regen; later op de dag opnieuw een W-NW-storm; temperatuur 14-16 graden.

8 oktober: 7 mm. afgetapt. Voor het eerst sinds lange tijd zagen we vandaag drie merels in onze tuin. De eerste trekkers uit het noorden?

12 oktober: Droog weer met een frisse NW-wind en ca. 12 graden. In de moestuin de eenjarige asterplanten opgetrokken. Ook de stokken van de snijbonen opgeruimd en de graskanten gemaaid. Ik constateer tevens dat alle bessen uit de hulstboom in onze tuin zijn opgepeuzeld, dat hebben de merels dus weer geflikt.

14 oktober: Opnieuw een prachtige dag met veel zon, temperatuur 17 gaden. Een fijne strandwandeling gemaakt. Onder de daar aanwezige drieteenstrandlopers fotografeerde ik een exemplaar met een kleurring om de poten (zie foto).

19 oktober: Een mooie stille dag met een temperatuur van ca. 16 graden. Af en toe even zon en geen wind. De laatste dagen zien we steeds meer vogels, vooral merels, in onze tuin verschijnen; kennelijk komt de najaarstrek op gang. De merels doen zich tegoed aan afgefallen fruit.

22 oktober: 22mm. afgetapt.

27 oktober: Kouder met een N-wind; temperatuur ca. 12 graden. In de moestuin de rode winterbiet opgetrokken, die ik over enkele dagen

naar binnen zal halen. Het wordt nu echt herfst. Ik zie ook de eerste koperwieken, en het aantal merels op het eiland zien we elke dag toenemen. In onze tuin doen ze zich te goed aan oude en rotte appels.

28 oktober: NW-storm.

31 oktober: De bieten van blad ontdaan en ook de dahlia's in de schuur gebracht... Die kunnen hier nog wat afdrogen voordat ze in de winteropslag gaan. De tuinetten ook naar binnen gehaald en de stellages opgeruimd. Nu wordt het echt kaal en leeg in de moestuin.

6 november: De dahlia-knollen naar binnen gebracht. In onze tuin waren veel vogels. Vooral de merels, wel acht stuks, deden zich te goed aan de rotte appels. Voor het eerst zagen we ook een

tweetail kramsvogels in de tuin. 's Middags een wandeling naar de Koegelwieck gemaakt. Daar was het een natte boel. Het was een prachtige dag met volop zon. Temperatuur 6- 8 graden, wind NO.

10 november: Vrij koud. Temperatuur slechts 6 tot 8 graden. Ook flinke buien die door de hogere polaire koude lucht prachtige wolkenpartijen opleverde. Fijne strandwandeling gemaakt. De forse branding in combinatie met de felle buien leverden mooie plaatjes op voor een foto.

De rotganzen zijn weer terug op Terschelling

Harry Horn

Vanaf de laatste week in september wacht ik met spanning af wanneer de eerste rotganzen zich laten horen en zien op het wad bij Terschelling.

Dit jaar gebeurde dat op 17 september toen een groepje van 6 dieren zich goed lieten bekijken op het Strieperwad.

Vroeg voor de tijd van het jaar en meestal is dat een slecht voortekken met betrekking tot het goed verlopen van het broedseizoen. Als het broedseizoen voor de rotganzen succesvol verloopt komen deze dieren meestal pas vanaf de eerste week oktober naar onze streken. Jonge rotganzen hebben wat meer tijd nodig om hun vliegspieren voldoende krachtig te maken om de vlucht uit Noord-Siberië (Taymyr-schiereiland; ca 4500 km bij ons vandaan) in enkele dagen te volbrengen. Als er nauwelijks jongen kunnen worden grootgebracht, kunnen de volwassen ganzen eerder vertrekken en kunnen wij ze dus voor het eerst bij ons in de tweede helft van september waarnemen.

Voor het welslagen van een goed broedsucces is het noodzakelijk dat de lemmingen (een klein hamsterachtig zoogdiertje) op de toendra een piekjaar beleven, hetgeen gemiddeld eens per drie jaar het geval is. Predatoren als: poolvos, sneeuwuil, kleine jager en andere arctische meeuwen concentreren zich dan op het vangen en eten van deze prooien, waardoor rotganzen meer de kans krijgen hun broedsels groot te brengen. Rotganzen zijn echte kustvogels, die ich in de herfst en met laagwater op het wad graag voeden met planten als: zeesla, groenwieren en indien aanwezig zeegras. In de loop van de winter wordt dit voedselaanbod schaarser en dan

komen de rotganzen meer de polder in om te foerageren op het boerenland. Zoals hierboven vermeld, verblijven de rotganzen in de herfst vooral op het wad. Met laagwater zoeken ze dan heel regelmatig die locaties op waar zoet water vanuit het eiland in de Waddenzee stroomt. Op Terschelling zijn dat een 4 tot 5-tal belangrijke plaatsen, waarvan de voornaamste zijn:

- 1 Dellewal; het uitstroompunt van de rioolwaterzuivering;
- 2 De polderuitlaat bij het sluisje van Kinum;
3. De polderuitlaat bij het sluisje van Lies en
4. het uitstroompunt van de Takkensloot bij de Wierschuur.

Als je op één van die punten, zo'n drie uur na hoogwater, de tijd neemt om een paar uur vogels waar te nemen, krijg je vast mooi te zien hoe rotganzen (maar in feite ook eenden, meeuwen en steltlopers) dagelijks meerdere malen per dag van het uitstromende zoetwater komen drinken en hierin een bad nemen. Op zich zijn dat ook hele mooie locaties om deze dieren te controleren op de aanwezigheid van kleurringcombinaties, maar daarover een andere wel meer.

Terugvangst van een Rosse Grutto

Limosa lapponica met respectabele leeftijd

Harry Horn

Zoals bekend is het Strieperwad en de Strieperpolder onder meer van groot belang als foerageer- en rustgebied voor tal van steltlopers als wulpen, tureluurs, rosse grutto's en kanoetstrandlopers. Om meer over de ecologie van de rosse grutto te weten te komen is het NIOZ (Koninklijk Nederlands Instituut van Onderzoek der Zee) op Texel in 2001 gestart met een uitgebreid kleurringprogramma, waarmee rosse grutto's met behulp van een kijker of telescoop, tijdens het foerageren of op de rustplaats, individueel herkenbaar zijn.

Op Terschelling wordt hier ook al jarenlang aan mee gewerkt. Niet alleen door het controleren van de kleurringcombinaties, maar ook door mee te helpen met het vangen en ringen van deze dieren. Dit vangen gebeurt in het voorjaar tijdens de voorjaarstrek, of in de nazomer als deze dieren terugkomen uit hun broedgebieden in het hoge noorden.

Op 25 juli 2016 werd er in de Strieperpolder door Joop Jukema, met behulp van een slagnet, een rosse grutto gevangen

die al voorzien was van een metalen ring afkomstig uit Engeland. Het nummer werd gecontroleerd en er werd een unieke kleurringcombinatie aan toegevoegd. De betreffende vogel bleek op 2 oktober 1989 in Stockton on Tees (Noordoostkust Engeland) te zijn geringd, en het ging om een eerstejaars vogel die dus dat broedseizoen was geboren. Mede door de kleurringcombinaties was

het voor ons als aflezers van vogels met kleurringen nu mogelijk om dit dier in het veld te herkennen, en dat gebeurde hier dan ook op 12 en 23 augustus 2016 op het Strieperwad. Daarnaast kregen we heel recent een terugmelding van deze rosse grutto uit Finland. Op een eilandje (Domerkobban) in de Botnische golf, iets noordoostelijk van Tampere, werd deze vogel door een aantal Finse ornithologen waargenomen. Vermoedelijk is dit dier daar na een vlucht uit het broedgebied in Noord-Europa even aan de grond gekomen om uit te rusten en weer op krachten te komen.

Inmiddels is deze rosse grutto dus ruim 28 jaar oud. Mocht dit een dier zijn die de winterperiode aan de westkust van Afrika doorbrengt (bijvoorbeeld in het Nationaal Park Banc d'Arguin in Mauritanië), dan heeft de vogel dus al een respectabel aantal vliegkilometers in de vleugels. De oudst bekende rosse grutto in de Europese database van ringgegevens had een leeftijd van 33 jaar en 1 maand.

Aflezingen van gekleurde rosse grutto's en kanoetstrandlopers kunnen gemeld worden op het e-mailadres: shorebirds@nioz.nl
Harry Horn 21-09-2017.

Grote bonte specht is dol op appels

Piet Zumkehr

Na de najaarsstorm van 12 september jl. ontdekte Ria de Voogd dat in haar tuin aan de Willem Barentszkade alle appels uit de appelboom op de grond waren gevallen. Ze was echter niet de eerste die dit ontdekte. Een specht had de appels al gevonden en deed zich er te goed aan de wormen en insecten, die door de appels werden gelokt. Ria stuurde de redactie van Rinkelbollen er een leuke foto van, die we in dit nummer plaatsen. De foto laat een eerstejaars grote bonte specht *Dendrocopos major* zien, een vogel die in het afgelopen voorjaar is uitgevlogen. Dergelijke jonge vogels hebben een rode kruin, terwijl volwassen dieren een zwarte kruin hebben met alleen rood op het achterhoofd. Met die rode kruin lijkt de vogel echter wel sterk op een volwassen middelste bonte specht *Dendrocoptes medius*. Deze spechtensort neemt de laatste jaren in Nederland weliswaar sterk toe, maar heeft Terschelling nog niet weten te bereiken.

Foto Ria de Voogd

Massale stranding zeesterren

Piet Zumkehr

In november van dit jaar werden we verrast door een massale stranding van gewone zeesterren *Asterias rubens*. Het lag vol met duizenden dode exemplaren. Voorafgaand aan deze massastranding hadden we te maken met een forse afluiddige bries. De onderstroming die bij afluiddige wind in zee ontstaat, zorgt er voor dat de zeesterren massaal van de

Foto Sjoukje Hamstra

zeebodem worden weggezogen en op het strand worden geworpen. Sjoukje Hamstra stuurde de redactie van de Rinkelbollen een aantal foto's van die zeesterren, waarvan we er één in dit nummer plaatsen.

Al die zeesterren hadden hun leefgebied op

de zeebodem voor de kust van ons eiland. Tweekleppigen of molluscanen zijn daar het voedsel van deze dieren, die tot de stekelhuidigen worden gerekend. Het verschijnsel toont aan dat er voor onze kust kennelijk ook enorme aantallen tweekleppigen voorkomen.

Paddenstoelenexcursie biedt verstilde blik op de herfst

Fotoverslag 8 oktober 2017

Met dank aan Nicolette van Berkel

De Donkergroene korstmosuil: nieuw voor Terschelling

Piet Zumkehr

Op 4 augustus organiseerde de Natuurvereniging Terschelling weer een nachtvlinderavond. De locatie was ditmaal gekozen in de Kooibosjes. Jan van der Zee had op twee plaatsen een stellage met felle lamp en laken opgesteld, waar na het invallen van de duisternis de nachtvlinders naartoe werden gelokt. De wind maakte van de vlinderavond geen topavond, maar toch kwamen in de loop van de avond diverse soorten nachtvlinders voorbij. Daar waren algemene soorten bij, zoals de schildstipspanner

Idaea biselata, waarvan een flink aantal op de lakens zat. Echter ook zeldzamere soorten lieten zich zien. Een daarvan was een klein mosgroen uilvlindertje dat aanvankelijk door niemand op naam kon worden gebracht. Mede aan de hand van een door Leo Bot gemaakte foto kon de vlinder worden gedetermineerd. Het bleek te gaan om een donkergroene korstmosuil *Cryphia algae*.

Deze soort is echter nog niet eerder op Terschelling aangetroffen, en geldt als nieuw voor de Friese Waddeneilanden. Het verspreidingskaartje op de site van de Vlinderstichting geeft aan dat deze uil vooral uit het zuiden en zuidwesten van het land bekend is. De soort is kort geleden wel al waargenomen op Texel. Ook is deze

uilvlinder van twee plaatsen op het vaste land van Friesland bekend. Tot in de negentiger jaren van de vorige eeuw was de donkergroene korstmosuil in Nederland erg zeldzaam, en vooral bekend van Zuid-Limburg. De soort is dan ook de laatste jaren sterk noordwaarts uitgebreid. De korstmosuilen vallen op door hun mosgroene kleur. Dat is niet vreemd, want ze verstoppen zich meestal op met mossen en korstmossen begroeide boomstammen. De rupsen hebben korstmossen op boomstammen als voedsel. Op Terschelling is de verwante lichte korstmosuil *Bryophila domestica* door de jaren heen met een zekere regelmaat waargenomen. Daarnaast is er nog een enkele waarneming bekend van de groene korstmosuil *Nyctobrya muralis*.

De Gevlekte orchis *Dactylorhiza maculata* s.l. is in het gebied van de Kooibosjes sterk toegenomen

Piet Zumkehr

Toen M.F. Mörzer Bruijns (Natuurwetenschappelijke Adviescommissie van het Rijksinstituut van Natuurbeheer) in 1949 adviseerde de Kooibosjes als natuurreservaatje bij Staatsbosbeheer in beheer te geven, werd al vastgesteld dat het terrein bijzondere natuurwaarden had. De hooilandjes waren dermate nat dat ze door de eeuwen heen nooit zijn ontgonnen tot graanakkers. Er waren daardoor bijzondere vegetaties ontstaan, waarin de aanwezigheid van de gevlekte orchis sterk opviel. Tegenwoordig is de gevlekte orchis in de Kooibosjes nog steeds erg opvallend.

Echter sinds ook de aangrenzende graslanden

van het Vissersplak en de Mastenbroeken bij Staatsbosbeheer in beheer zijn (sinds 1989 – 1991), heeft de gevlekte orchis de kans gekregen zich buiten de Kooibosjes naar deze graslanden uit te breiden. Ze komen tegenwoordig dan ook in grote aantallen verspreid door het hele gebied voor. In het voorjaar van 2017 heb ik in opdracht van de Provincie Fryslân een uitgebreid

onderzoek uitgevoerd naar de vegetatie van het gebied. Daarbij heb ik ook het aantal orchideeën geteld. De aantallen kon ik vergelijken met die van tellingen uit 1984 en 1988.

De gevlekte orchis kwam toen nog alleen voor in de Kooibosjes. In 1984 en 1988 was de gevlekte orchis nog voornamelijk aanwezig in het grote centrale veld, het veld met het veenmoskussen. In de andere veldjes werden ze niet aangetroffen, of alleen in kleine aantallen. In 2017 bleek de gevlekte orchis zich over alle hooilandjes te hebben verspreid. In 1984 werden ongeveer 1200 orchideeën geteld, in 2017 echter 8917. In het Vissersplak werden in 2017 ruim 16000 orchideeën aangetroffen, en in de Mastenbroeken 10700. De gevlekte orchis is in deze graslanden tegenwoordig talrijker dan in de Kooibosjes. Het verschrallende natuurbeheer van Staatsbosbeheer sinds 1990 is voor de gevlekte orchis dan ook een groot succes geweest. Op enkele

plekken is echter sprake van een terugloop van de aantallen. Dit is met name het geval in het zuidelijke deel van het centrale hooiland van de Kooibosjes, en sinds kort op het geplagde deel van het Vissersplak, ten noorden van de Kooibosjes. Deze terugloop is waarschijnlijk te wijten aan vernatting van het terrein. De maatregelen die rond 2006 zijn genomen in het kader van het project LIFE-duinen hebben ertoe geleid dat er meer kwelwater in het gebied af stroomt. Als gevolg daarvan “vlucht” de gevlekte orchis weg van te nat geworden terreindelen, en zoekt het “hogerop” in de overgang naar het drogere duin. De gevlekte orchis is in het gebied steeds de enige orchideeën-soort geweest. Maar in het centrale deel van de Mastenbroeken werden in 2017 ook enkele planten van de rietorchis *Dactylorhiza praetermissa* gevonden. Misschien is dit het begin van een nieuwe ontwikkeling.

DAMES GEZOCHT IVM MYSTERY ROSSE GRUTTO

... heren mogen natuurlijk ook helpen...

Glenn Freer

Op 4 september deed ik aan het strand van Terschelling een waarneming van een rosse grutto met nogal wat ringen aan de poten. Ik heb er foto's van gemaakt en die bij de melding toegevoegd. Vrijdag 6-10 kreeg ik daarop een reactie van Job ten Horn (NIOZ) met de mededeling dat de gefotografeerde vogel waarschijnlijk in 2002 geringd was in het kader van onderzoek door het NIOZ. Het zou de eerste terugmelding van het dier betreffen in die 15 jaar. Zoals gevraagd heb ik nog de aanvullende foto's gestuurd, maar die waren nog slechter dan de eerste, zodat hij niet met zekerheid kan stellen dat het om de vogel gaat waar hij aan denkt.

Dit is wat ik kreeg van hem:

Overzicht waarnemingen van gekleurde rosse grutto's:

Y2WWRW Texel, De Hemmer

Vangdatum: 16-May-2002

Coördinaten: 53.05.50N 4.46.50E

Waarnemingen van deze vogel:

4-September-2017 Terschelling, Boschplaat

53.26.00N 05.25.45E Glenn Freer

Ik heb hem laten weten dat er ter zelfde tijd twee dames ter plekke aanwezig waren die dicht bij de vogel waren en ook foto's ervan gemaakt hebben (met waarschijnlijk een betere camera dan ik). Het betrof twee stevige, struise dames, vermoedelijk moeder en dochter. Als ik me goed herinner identificeerden zij de vogels

(het waren er 2) zelf als rosse grutto's. Het was ongeveer ter hoogte van paal 21.

Nu is mijn vraag of jullie via een verhaal in jullie blad deze dames kunnen opsporen om hen dan natuurlijk te vragen hun foto's te delen met Job ten Horn en ons allen.

Met vriendelijke groet,
Glenn Freer.

Naschrift van de redactie: Mocht u zich hierin herkennen of weten wie deze dames zijn, neem dan contact op met de redactie natuur@schylge.top of rechtstreeks met Glenn Freer Gwifreer@ziggo.nl

Bijenpark Terschelling

Hornsildeweg 1 8891 JJ Midsland

Feestelijke opening maart 2018

Vandaag:

Wilt u in het vervolg ook de nieuwsbrief van Rinkelbollen ontvangen? Mail dan uw e-mailadres door aan natuur@schylge.top

Zondag 14 januari 14.00 uur. Natuurwandeling bunkergebied Kunnedún en omgeving o.l.v. Piet Zumkehr. We gaan onder meer op zoek naar de muurplanten in de loopgraven. Start: Parkeerplaats Formerum aan Zee. Duur maximaal twee uur.

Donderdag 25 januari 20.00 uur. Natuurschuur Lies. Onze onbewoonde Waddeneilanden. Lezing van Harry Horn over Rottumerplaat, Griend en de andere kleine eilanden in het Waddengebied.

Vrijdag 16 februari 20.00 uur. Ons Huis, West-Terschelling. Bolivia. Een film van de reis door dit Zuid-Amerikaanse land door Flip en Lilly Tocila.

Donderdag 1 maart 20.00 uur. Natuurschuur Lies. Lezing over de natuurwaarden van de Kooibosjes, Mastenbroeken en Vissersplak door Piet Zumkehr. De resultaten van het onderzoek in 2017 worden gepresenteerd.

Zondag 11 maart 14.00 uur. Parkeerplaats ET10 Midsland-Noord (buslus). Excursie over "grijze duinen", o.l.v. Piet Zumkehr, met aandacht voor mossen en korstmossen. Duur maximaal twee uur.

Zondag 25 maart 14.00 uur. Waddendijk Striep. Ganzenexcursie o.l.v. Harry Horn. Graag een fiets meenemen. Duur maximaal twee uur.

IEDEREEN IS WELKOM. OOK NIET-LEDEN.

Noteert u ook alvast in de agenda:

Donderdag 19 april 20.00 uur. Algemene Ledenvergadering Natuurvereniging Terschelling. Natuurschuur Lies.

Eind maart opent het **Bijenpark Terschelling op Hornsjilde** ten zuiden van Midsland. De exacte datum is momenteel nog niet bekend, maar zal in Rinkelbollen 2018-1 worden aangekondigd.

1648 Pur Sang

Het winkeltje met exclusieve wad- en eilandproducten

Oosterburen 23
Midsland Terschelling
Tel. 0562 448090

**Boeren koe- en
schapenkaas.
Cranberry-, duindoorn- en
blueberryproducten.
Delicatessen, olijven, tapenade.
Eilandbonbons.**

En ook nog een
ruim assortiment
(tap-) olie en azijn,
Terschellinger en
buitenlandse kazen,
natuurvoeding en lichaams-
verzorging en diverse andere
cadeau-artikelen.

*De specifieke smaak van
Terschellinger Boerenkaas*

Terschellinger boerderijzuivel is alleen verkrijgbaar bij de

PIETER PEIT'S HOEVE

Lies 24a Terschelling
Telefoon 0562 448501
www.pieterpeitshoeve.nl